

УДК 364+372

DOI 10.31494/2412-9208-2022-1-2-139-149

**SOCIAL AND LEGAL DIMENSIONS OF THE FUNCTIONING
OF THE PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTION
UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL LAW**

**СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ВИМІРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Natalia ZAHAROVA,
Candidate of Pedagogical
Sciences, Associate Professor

zaharovanatalia@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6929-7031>

*Berdiansk State Pedagogical
University,
✉ 4, Schmidt st., Berdiansk,
Zaporizhzhia region, 71100*

Наталія ЗАХАРОВА,
кандидат педагогічних наук,
доцент

*Бердянський державний
педагогічний університет,
✉ вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ,
Запорізька обл., 71100*

Original manuscript received: August 01, 2022

Revised manuscript accepted: August 21, 2022

ABSTRACT

The article is devoted to the current problem of the organization of the educational process in preschool education institutions under martial law based on the regulatory documents of the Ministry of Education and Science of Ukraine for the period from February to July 2022, which are timely and regulate the protection of childhood and the restoration of the educational process where possible.

The author emphasizes the importance of the documents of the Ministry of Education and Science of Ukraine, the content of which is aimed at the organization, restoration of the educational process in preschool education institutions during the martial law, ensuring the support of social adaptation of the participants of the educational process, etc. The leading thesis of all documents of the Ministry of Education and Science of Ukraine of this period is to ensure the maximum possible safety for every child, and every employee of the education system.

Due to armed aggression, war crimes, and genocide in Ukraine, some of the settlements in Ukraine do not have basic conditions for the educational process: destroyed infrastructure, residential buildings, and educational institutions, medical institutions, sports facilities, libraries, constant shelling continue, adults and children die. They all need help. It is not only about help in meeting basic life needs, but much more – education and development.

It is obvious that in extremely difficult conditions, educational institutions remain the core of the organization of social, psychological, and pedagogical work with children and their parents. In the conditions of martial law, the goals of educational activities of preschool education institutions are significantly expanded and supplemented with new content. Thus, adaptation involves the processing of severe stressful conditions, assistance in perceiving changes and returning to life, assimilating and integrating the experience gained, and creating new life perspectives.

It is indisputable that Ukraine, as a social and democratic state, has undertaken to take care of people who have fallen into difficult living conditions, to help them overcome these circumstances. And the children are the priority because they are the ones to rebuild Ukraine.

Key words: *martial law, legal documents, preschool education institution, statistics, social adaptation.*

Вступ. 24 лютого 2022 року російська федерація розпочала найбільш жорстоку війну на європейському континенті з часів Другої світової війни. Через збройну агресію, військові злочини та геноцид в Україні гинуть мирні мешканці, зокрема, діти. Частина населених пунктів України не має елементарних умов для здійснення освітнього процесу: зруйнована інфраструктура, житлові будинки та заклади освіти, лікувальні установи, спортивні об'єкти, бібліотеки.

Зклади освіти завжди були, є та залишаються серцевиною організації соціально-психологічної та педагогічної роботи з дітьми та їх батьками. Великий потенціал освітянської сфери в сучасній складній ситуації в країні має бути спрямованим і вже спрямовується на надання відповідей тим викликам і проблемам, які мають діти і суспільство. Вчителі, психологи, соціальні педагоги, вихователі дитячих садочків та працівники позашкільних закладів є тими, хто вже відгукнувся на наявні труднощі. Значна кількість закладів освіти відчинили свої двері для біженців, надали прихисток і підтримку тисячам дорослих і дітей.

Наслідком окупації та війни стали близько 6 мільйонів біженців, вимушених переселенців з усіх регіонів України. Кидаючи будинки, квартири та майно, люди їдуть туди, де не вибухають ракети та снаряди, де на них не націлюють автомат, і де можна знайти мир та тишу. Їм потрібно пристосуватися до нових умов життя, соціального та культурного оточення, міста чи селища, де багато чого є незнайомим. Тим, хто залишається на особливо небезпечних територіях (ОНТ), також є потреба в подоланні страхів, розпачу, депресії, зневіри, щоб продовжувати своє життя в незвичних умовах.

Діти, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій або залишаються з батьками на непідконтрольній Україні території, стикаються з проблемою переадаптації до нових умов життя. У стані війни діти дошкільного віку належать до найвразливішої категорії населення. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини, як зазначається в методичних рекомендаціях МОН України щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану [5 : 2].

Сучасне українське суспільство переживає перехідний період з властивими йому духовними орієнтирами, нормами й цінностями, які є надто неоднозначними й суперечливими. Це зумовлює становлення нового типу особистості, яка могла б належно адаптуватися, соціалізуватися в умовах соціальної нестабільності. Окремі аспекти цієї проблеми розкрито в працях Т. Алексеєнко, І. Звервої, А. Капської, С. Литвиненко, І. Печенко та інших науковців [1 : 4]. Соціальні виклики ставлять нові завдання суспільству, закладам освіти, родині щодо

оволодіння наукою виживання, розвитку мобільності, гнучкості, адаптивних механізмів.

У надскладних умовах МОН України прийнято рішення про відновлення освітнього процесу там, де це є можливим. «Ми переконані, що освіта, досконалі знання та вміння – найпотужніша зброя на всі часи. Зараз важливо не зупинятися та продовжувати освітній процес», – зазначено на сайті МОН.

МОН України розробило рекомендації щодо відновлення освітнього процесу з акцентом на створення умов і дотримання вимог «...максимально можливої безпеки для кожної дитини, кожного працівника системи освіти. У зв'язку з тим, що в частині регіонів України зберігається реальна загроза для життя та здоров'я мирних мешканців, а в більшості регіонів по кілька разів на день оголошується повітряна тривога, рекомендуємо організовувати роботу закладів освіти у залежності від конкретної ситуації» [4].

На цьому етапі важливою складником роботи освітян є соціально-психологічна та педагогічна допомога й підтримка всіх громадян України, які на собі відчули наслідки війни (діти, їх батьки, колеги, військові). Особливим завданням закладів дошкільної освіти є допомога дітям у подоланні негативних наслідків травмуючих подій, підтримка адаптації до нових обставин життя.

Отже, метою дослідження є організація функціонування закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану; захист соціальної адаптації дітей.

Методи та методика дослідження. Для досягнення мети використано комплекс методів: *загальнонаукові* (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення – використовувалися для вивчення нормативно-правових документів, наукових доробок, інформації з офіційних сайтів); *конкретно-наукові* (категоріальний аналіз – для розкриття змісту й уточнення дефініцій основоположних понять; контент-аналіз).

Результати та дискусії. Україна бореться за свою незалежність на фронті, в тилу, але не забуває і постійно посилює соціальний захист різних категорій громадян з особливим акцентом на збереження життя і здоров'я дитячого населення, освітньої інфраструктури; відновлення функціонування освітньо-розвивального процесу дітей дошкільного віку. Введення в Україні воєнного стану означається на всіх сферах людського життя й на дошкільній освіті в тому числі.

Попередні авторські дослідження в царині дошкільного дитинства стосувалися соціальної адаптації, ролі та значення ігрової діяльності в період пристосування дітей до умов дошкільного закладу. Значну увагу було приділено важливості відвідування дітьми ЗДО як першої ланки системи неперервної освіти, що поряд із сімейним вихованням закладає основи соціокультурного становлення особистості, забезпечує формування комплексу ключових компетентностей. Акцентувалась увага на важливості й значущості процесу соціалізації особистості в період дошкільного дитинства, формуванні соціально-схвальної й відповідальної поведінки дитини, вміння будувати безконфліктні стосунки з людьми, на визначенні специфіки, змісту

соціально-педагогічної роботи в умовах сім'ї та дошкільного закладу [1, 2]. Зазначені концептуальні засади соціальної адаптації дітей дошкільного віку підтримуємо і сьогодні, але будемо розглядати в змінених соціальних умовах, умовах воєнного часу.

Одним із стратегічних напрямів державної політики в галузі дошкільної освіти є забезпечення життєздатності дитини, успішна її соціалізація, адекватне функціонування в сучасному соціумі, що засвідчено змістом провідних нормативно-правових документів: Конвенція ООН про права дитини, Закон України «Про дошкільну освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року та ін.

Реалізація завдань державного захисту дитинства покладається на спеціалістів урядових соціальних служб, соціально-психологічних служб закладів дошкільної освіти. Особливої уваги потребували та потребують сьогодні категорії дітей та сімей визнаних як такі, що опинились у складних життєвих обставинах. Нагадаємо про ті документи, що регламентують підтримку кризових груп населення, бо саме такі умови ускладнюють адаптацію та соціалізацію дітей.

Закони України «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», Постанова Кабміну України «Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» та інші розпорядчі документи подають визначення основних категорій дітей, вектори державної політики та механізми захисту дитинства.

Провідним документом у сфері підтримки дитинства є Закон України «Про охорону дитинства» (2000 р.), яким вводяться поняття «дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах», «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» та загальні засади соціального захисту дітей. Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах – це дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, обставинах стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів.

Цим же законом визначена категорія «дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» за наступними ознаками:

- вбито (станом на 24.07.2022 р. – 358 дітей);
- отримали поранення, контузію, каліцтво (станом на 18.07.2022 – 666 дітей);
- зазнали фізичного, сексуального насильства;
- викрадені або незаконно вивезені за межі України (станом на 15.07.2022 р. за межі України депортовано 260 тис. дітей);
- залучалися до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань;
- незаконно утримувалися, у тому числі в полоні;
- зазнали психологічного насильства;

- моральні та психологічні страждання (травми) дитини, що не потребують доведення, і які вона перенесла внаслідок: проживання/перебування в умовах воєнних дій, збройних конфліктів, тимчасової окупації; внутрішнього переміщення; загибелі (зникнення безвісти), потрапляння у полон, смерті внаслідок поранення, контузії або каліцтва її батьків або одного з них (надається реальна статистика 2022 року).

Цей закон визначає пріоритетний напрям держави – захист прав та інтересів дитини, усунення причин таких обставин і забезпечення безпечних умов її утримання та виховання, надання їй та її батькам комплексу необхідних послуг та соціальної допомоги.

Постановою Кабміну України «Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» (2020), складні життєві обставини визначаються як соціальні, економічні, звичаєві, комунікаційні, вікові, медичні, родинні та інші проблеми і виклики, які людина не в змозі подолати самостійно і які спричинюють її соціальну дезадаптацію, випадання зі звичних соціальних систем. Дітей, які проживають біля лінії зіткнення («сіра зона»), або на «особливо небезпечних територіях» (ОНТ – термін 2022 р.) відносять до категорії таких, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також можуть відповідати критеріям, що встановлені для визначення дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Наступна категорія – це «внутрішньо переміщена дитина» – діти віком до 18 років, які змушені покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

До категорії дітей, які опинились у складних життєвих обставинах відносяться й діти комбатантів (член сім'ї загинув або помер, або пропав без вісті, учасників бойових дій, захоплених у полон та ін.). Відповідно до різних категорій дітей та сімей розроблено спеціальне законодавство, яке визначає заходи щодо їхньої підтримки.

Україна як соціальна та демократична держава взяла на себе зобов'язання дбати про осіб, які потрапили в складні життєві умови, допомагати в подоланні цих обставин. Законодавство України декларує державну політику з питань підтримки сім'ї та дітей, формує та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, охорони здоров'я, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. Саме в такій ситуації сьогодні знаходиться значна кількість українських дітей. Зупинимось на аналізі двох питань: відновлення освітнього процесу в ЗДО та допомога дітям в адаптації в умовах воєнного стану.

Наведені нормативно-правові документи щодо захисту дитинства доповнюються актуальними, які регламентують організацію освітнього процесу в закладах освіти, фахового супроводу учасників освітнього

процесу під час воєнного стану. Це такі документи: Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX; лист МОНУ «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій» від 06.03.2022 № 1/3371-22; лист МОНУ «Про зарахування до закладів дошкільної освіти дітей із числа внутрішньо переміщених осіб» від 17.03.2022 р. № 1/3475-22; лист МОНУ «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану» від 29.03.2022 № 1/3737-22 ; лист МОНУ «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії правового стану воєнного стану в Україні» від 02.04.2022 № 1/ 3845 з наступними пам'ятками – «План дій вихователя в разі укриття в приміщенні закладу», «План дій на випадок блокування», «План дій евакуації за межі закладу», «Як діяти в разі надзвичайної ситуації»; лист МОНУ «Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану» від 02.04.2022 № 1/3845; лист «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» (14.04.2022), лист МОНУ «Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період» від 22.06.2022 № 1/6894-22.

Отже, законодавство України в умовах воєнного стану визначає напрям діяльності держави щодо захисту прав та інтересів дитини, усунення причин складних життєвих обставин і забезпечення умов її утримання та виховання, надання їй та її батькам комплексу необхідних послуг та соціальної допомоги.

«У зв'язку з тим, що в частині регіонів України зберігається реальна загроза для життя та здоров'я мирних мешканців, а в більшості регіонів по кілька разів на день оголошується повітряна тривога, рекомендуємо організувати роботу закладів освіти у залежності від конкретної ситуації: тимчасове призупинення освітнього процесу (виконання працівниками закладів освіти заходів та завдань, що визначені військово-цивільною адміністрацією); організація освітнього процесу за дистанційною або змішаною формами навчання (за погодженням з військово-цивільною адміністрацією)» [4].

Більшість ЗДО тимчасово призупинили освітній процес. Чимало закладів дошкільної освіти не працюють, деякі – приймають тимчасово переміщених осіб, організують освітній процес дистанційно, консультують батьків тощо. Є заклади, які працюють у звичному режимі. Частково відновлюють роботу заклади, які знаходяться на більш безпечній території очно, з використанням дистанційних форм роботи та у змішаному форматі. Педагоги продовжують виконувати свої обов'язки з урахуванням безпекової ситуації на території, дотримуючись послідовності та системності, пропонуючи педагогічну підтримку батькам з різних питань: безпеки дитини, родинного виховання, соціального розвитку, організації та контенту освітнього процесу. Сьогодні внесло корективи в освітянське життя та незмінним лишилося те, що усі ми маємо працювати заради наших дітей.

Як же розглядаються та що пропонується МОНУ стосовно відновлення, організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти під час воєнного стану? Провідною тезою всіх документів є безпечні умови організації життєдіяльності дітей, консолідація дій органів місцевого самоврядування, військово-цивільної адміністрації, адміністрації ЗДО, педагогічного колективу та батьків під час надзвичайної ситуації, повітряної тривоги чи інших небезпек.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 20.03.2022 створює умови для відновлення якісного та безпечного освітнього процесу в умовах воєнного стану. Керуючись вищезазначеними листами та рекомендаціями МОНУ, згрупуємо відповіді на основні питання.

Важливим завданням дошкільної освіти є консолідація зусиль та постійний діалог влади, закладів освіти, громадськості з метою забезпечення необхідних умов для розвитку освіти, повноцінної соціалізації дітей і створення безпечного освітнього середовища. Означені завдання мають реалізовуватися на різних рівнях – державному, регіональному, локальному – забезпечувати своєчасне законотворче реагування на соціально-освітні виклики. Робота кожного наразі надзвичайно важлива: Міністерства освіти та науки України, військово-цивільної адміністрації, керівника закладу освіти, соціального педагога, психолога, вихователя, батьків, підтримка суспільства та міжнародної спільноти.

В умовах воєнного стану цілі та напрями соціальної підтримки ЗДО значно розширюються та доповнюються новим контентом. Так, психологічна адаптація передбачає опрацювання важких стресових станів, допомогу в сприйнятті змін і поверненні до життя, в асиміляції та інтеграції отриманого досвіду, створенні нових життєвих перспектив: соціальна адаптація – пристосування до тимчасових, але зовсім незнайомих для дітей умов (бомбосховище, підвал та ін.).

За сучасних умов соціальна адаптація має декілька фаз, тому що в стресових умовах біженці та переселенці опиняються щонайменше декілька разів: *до переселення* (виїжджати чи ні? коли і що брати з собою?); *під час переселення* (на яку територію виїжджати? що там може очікувати?) і *після свого переселення* (як жити? які перспективи, що далі буде? як і коли повернеться додому?). Змінюються психічні стани дорослих, відбувається порушення когнітивної сфери, поведінкових реакцій, розвиток посттравматичного синдрому (ПТСР).

У ситуації вимушеної міграції найбільше страждають діти, оскільки зазнають змін соціального та психоемоційного характеру, деформації звиклих поведінкових реакцій, дитячого травматичного стресу. Травматичний стрес вважається нормальною реакцією на ненормальні обставини (метро як бомбосховище, перебування в підвалах, розбиті будинки, поранені люди, сирени тощо), але сьогодні швидко змінюються картини світосприйняття, і не завжди дорослі, а тим більше діти, адекватно розуміють їх та реагують.

Проте, першорядною метою ЗДО залишається організація освітнього процесу, надання якісних освітніх послуг дітям, а також допомога тимчасовим переселенцям в адаптації до нового середовища. На підставі вищезазначених документів щодо відновлення освітнього процесу визначимо першочергові завдання закладу дошкільної освіти в контексті сформульованої мети дослідження [4, 5].

По-перше, повернення до освітнього процесу дітей, які були вже зараховані до ЗДО, але через зрозумілі причини деякий час не відвідували. Отже, можуть мати потребу в переадаптації, тобто повторному супроводі адаптаційного процесу деякий час.

По-друге, зарахування до закладу дітей передшкільного віку (5-6 років), раннього та дошкільного віку з числа внутрішньо переміщених осіб за місцем тимчасового проживання та організації «м'якої» адаптації з урахуванням пережитих дитиною ситуацій.

По-третє, відновлення або організація освітнього процесу в ЗДО для всіх дітей, у тому числі й з особливими освітніми потребами.

По-четверте, створення в ЗДО безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу; налагодження доступної та ефективної комунікації.

Звичайно, вирішенням цих завдань сьогодні заклади дошкільної освіти не обмежуються. Створення умов для отримання якісної дошкільної освіти всіма дітьми; освітня, просвітницька, роз'яснювальна робота серед педагогів, батьків про важливість організації освітнього процесу; взаємодія та партнерські стосунки педагогів, дітей та батьків – доповнення до основних задач.

В умовах війни педагогічні працівники мають бути готовими повноцінно надавати освітні, інформаційні, консультаційні послуги громадянам, сім'ям, які звертаються. Саме тому питання організації комунікації в різних форматах є при будь-яких моментах життя дитячого садка: створення безбар'єрного середовища для всіх учасників освітнього процесу, планування індивідуальної освітньої траєкторії як конкретного ЗДО, так і окремої дитини; надання освітніх та розвивальних послуг для дітей, батьків.

Питання адаптації громадян, дітей з категорії внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій, зон бойових дій, зони зіткнення або зон, які часто знаходяться під ракетними та артилерійськими обстрілами, що вводить дітей у стан постійного страху, стресу, ламають психіку дитини, є актуальним завданням ЗДО під час воєнного стану.

Наведемо заходи щодо покращення процесу адаптації дітей: адаптувати освітній процес ЗДО з урахуванням ситуацій, що склалися; добирати форми і методи взаємодії з адаптантами (учасниками адаптаційного процесу) відповідно до конкретної ситуації кожного; створювати безпечний соціально-освітній простір; формувати стресостійкість адаптантів в умовах невизначеності; формувати інклюзивно-освітній простір, який відповідає потребам і можливостям кожної дитини та забезпечує належні умови для здобуття освіти в дистанційних умовах; консультувати батьків щодо психологічної підтримки дитини вдома, подолання тривожності під час повітряної тривоги, воєнних дій.

Реалізація цих та інших дотичних заходів потребує дотримання законодавчих вимог та рекомендацій щодо організації та забезпечення освітнього процесу під час воєнного стану, формування індивідуальної траєкторії допомоги, роботи мультидисциплінарної команди фахівців ЗДО.

Провідним видом діяльності дітей дошкільного віку є ігра. Її можливості, види, засоби використовуються з різними соціально-освітніми, корекційно-розвивальними цілями для забезпечення психоемоційного комфорту дітей. В адаптаційний період дітей мирного часу й під час воєнного стану – це один із ефективних видів діяльності.

Проведемо міні контент-аналіз ігор, які були рекомендовані нами в мирний час і під час воєнних подій та складних життєвих обставин [2, 3]. Але не розділяємо їх у використанні: дорослі мають зберегти дітям нормальне дитинство, тому в залежності від ситуації, потреб індивідуальної траєкторії дитини в адаптації до нових обставин складається набір ігор.

Гра «Наші пальчики стануть друзями». Мета: вчити дітей різноманітних способів знайомства, сприяти нейтралізації негативної емоційної енергії та агресивної поведінки; розвивати координацію рухів, дрібну моторику, пам'ять.

Діти шикуються у дві шеренги, обличчям один до одного. Спочатку вони з'єднують долоньки одноіменних рук, промовляючи слова:

*Дружать наші малюки,
Подружимося я і ти.*

На слова: Раз, два, три, чотири, п'ять – торкаються пучками пальців одне одного, промовляє своє ім'я спочатку одна дитина (по загальній домовленості: спочатку ліва шеренга, потім – права).

На слова: *Розпочнемо рахувати: Раз, два, три, чотири, п'ять* – називає своє ім'я друга дитина. *І скінчимо рахувати!* [2 : 152-153].

Гра-казка «Лісовий дитячий садок». Мета: корекція проблем, пов'язаних з адаптацією до дитячого садка.

Ведучий: «Сядьте зручно, заплющте очі й уявіть собі тварин, які відвідують лісовий дитячий садок. Кожен із вас вибирає тварину – героя казки, про яку розповідатиме. Дайте тварині ім'я, адже лисичок чи зайчиків може бути багато в групі. Розкажіть про те, як вони себе почувають у дитячому садку, чим займаються, який у них вихователь, що хотіли б змінити».

Почну казку я: «Далеко-далеко, у чарівному лісі є велика галявина. Вона головна, тому що на ній розташований дитячий садок. Тут виховуються діти з усього лісу. У кожній групі є вихователь. Сьогодні ми розкажемо про дітей з нашої групи... (далі діти по черзі розповідають). Дуже цікава в нас вийшла казка. Давайте намалюємо малюнок до нашої казки». Коли діти намалюють, запитати в кожного: «Із ким би ти дружив в дитячому садку?»

Вихователь записує, потім разом із психологом аналізують кожну роботу, добирають корекційний зміст індивідуальних та малогрупових занять [2 : 158-159].

Гра «Рукостискання». Мета: повернення контролю над собою.

Діти вітаються за руку, при цьому не відпускаючи її при стисканні, поки не знайдеться нова людина для стискання іншої руки. Поясність, що

боятися чогось – це нормально, що безпечніше, коли хтось є поряд до кого можна звернутися, якщо тебе щось хвилює чи непокоїть.

Гра «Штаб». Мета: запустити механізми адаптації; зрозуміти схожість ситуацій.

Навіть якщо ви в бомбосховищі, можна зробити «бункер у бункері» – тільки для дітей. У цьому укритті діти ховаються, розповідають один одному секретики, граються з ліхтариками, згадують мультики, казки, де герої долають різні проблеми. А можна там захватись і цілій родині, обійматись, мріяти, пограти у гру «Вгадаймо щось кольорове, щось дивне, щось з вухами...».

Гра «Сейф». Мета: подолання страхів.

Можна зробити сейф страхів, де дитина буде складати те, що її хвилює, тривожить, лякає у вигляді кульок, малюнків, виробів. Ключ від «сейфу» може бути в дорослого, але з мінімізацією страхів може перейти до дитини. Дитина може «вирішувати» долю страхів: зробити їх вже не страшними: домалювати, додати щось позитивне; сховати чи закопати їх десь далеко й забути про них тощо [3].

Висновки. Отже, умови воєнного стану в Україні потребують цілковитого переформатування життя суспільства, що позначилося й на найбільш вразливій категорії – дітях дошкільного віку. Протягом декількох місяців було розроблено відповідні нормативно-правові документи та визначено основні пріоритети державного захисту дитинства: збереження, зміцнення та відновлення фізичного, психічного та ментального здоров'я дітей. Організація освітнього процесу, надання якісних освітніх послуг, допомога сім'ям і дітям, які опинилися в складних життєвих обставинах в адаптації до умов нового середовища, залишаються актуальними завданнями закладу дошкільної освіти. Прийде час, і Україна повернеться до мирного життя, відродиться, відбудується. Але зараз ми маємо зберегти найцінніше в житті – дітей, бо саме на їх долю випаде ця місія.

Література

1. Захарова Н. М. Соціально-педагогічний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових статей. Серія: Педагогічні науки.* 2011. № 2. С. 15-18.
2. Захарова Н. М. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору : монографія. Донецьк: Ноулідж, 2010. 218 с.
3. Ми пережили: техніки відновлення для сімей, військових, цивільних і дітей: практичний посібник / за наук. ред. Г. Циганенко. Київ : ЛОГОС, 2016. 202 с.
4. Про організацію освітнього процесу: Лист МОН № 1/3371-22 від 06.03.2022 р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/ (дата звернення: 14.07.2022).
5. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні: Лист МОН № 1/3845-22 від 02 квітня 2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/b16/581/624b165811dd9015812979.pdf> (дата звернення: 14.07.2022).

References

1. Zakharova N.M. (2011). *Sotsialno-pedahohichnyi suprovid simej, yakі opynylysia v skladnykh zhyttievyykh obstavynakh* [Social and pedagogical support of families who find themselves in difficult life circumstances]. *Visnyk Zaporizkoho*

natsionalnoho universytetu: zbirnik naukovykh statei. Seriya : Pedagogichni nauky. – Bulletin of the Zaporizhzhya National University : a collection of scientific articles. Series : Pedagogical sciences, 2, 15-18 [in Ukrainian].

2. Zakharova N. M. (2010). *Adaptatsiia ditei doshkilnoho viku do suchasnoho sotsialnoho prostoru: monohrafiia* [Adaptation of preschool children to the modern social space: a monograph]. Donetsk : Noulidzh [in Ukrainian].

3. *My perezhly: tekhniky vidnovlennia dlia simei, viiskovykh, tsyvilnykh i ditei* (2016) [We Survived: Recovery Techniques for Families, Military, Civilians, and Children] : praktychnyi posibnyk / za nauk. red. H. Tsyhanenko. Kyiv : LOHOS [in Ukrainian].

4. *Pro orhanizatsiiu osvithnoho protsesu* [About the organization of the educational process]. (2022). № 1/3371-22. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/ [in Ukrainian].

5. *Pro rekomendatsii dlia pratsivnykiv zakladiv doshkilnoi osvity na period dliv voiennoho stanu v Ukraini* [About recommendations for employees of preschool education institutions during the period of martial law in Ukraine]. (2022). № 1/3845-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/b16/581/624b165811dd9015812979.pdf> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена актуальній проблемі – організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану на підставі нормативно-правових документів Міністерства освіти і науки України періоду лютий – липень 2022 року, які були своєчасними та регламентують захист дитинства й відновлення освітнього процесу там, де можливо.

Автором наголошується на значущості документів Міністерства освіти і науки України, зміст яких спрямовано на організацію, відновлення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти під час воєнного стану, забезпечення супроводу соціальної адаптації учасників освітнього процесу тощо. Провідною тезою всіх документів Міністерства освіти і науки України цього періоду є забезпечення максимально можливої безпеки для кожної дитини, кожного працівника системи освіти.

Через збройну агресію, військові злочини та геноцид в Україні частина населених пунктів не має елементарних умов для здійснення освітнього процесу: зруйнована інфраструктура, житлові будинки та заклади освіти, лікувальні установи, спортивні об'єкти, бібліотеки, тривають постійні обстріли, гинуть дорослі та діти. Усі вони потребують допомоги. Мова не лише про допомогу в задоволенні базових життєвих потреб, а в значно більшому – освіті, розвитку.

Очевидним є той факт, що в надскладних умовах заклади освіти лишаються серцевиною організації соціально-психологічної та педагогічної роботи з дітьми та їх батьками. В умовах воєнного стану цілі освітньої діяльності закладів дошкільної освіти значно розширюються та доповнюються новим контентом. Так, адаптація передбачає опрацювання важких стресових станів, допомогу в сприйнятті змін і поверненні до життя, в асиміляції та інтеграції отриманого досвіду, створенні нових життєвих перспектив.

Беззаперечним є той факт, що Україна як соціальна та демократична держава взяла на себе зобов'язання дбати про людей, які потрапили в складні життєві умови, допомагати в подоланні цих обставин. І в пріоритеті – діти, бо саме їм відновлювати Україну.

Ключові слова: *воєнний стан, нормативно-правові документи, заклад дошкільної освіти, статистика, соціальна адаптація.*